

„A Tisza-parton mit keresek?”

Ady Endre izgatott kérdését/felkiáltását valószínűleg minden olyan művész és tudós magáénak érezheti, aki vidéken próbál – olykor méltánytalan helyzetben – jelentőset, a „helyi értékrenden” messze túlbaladót alkotni. A Tisza-parton azonban nemcsak a lelki nyugtalanság, hanem az elszántság verse. Ezért is választottuk a bíres sort sorozatunk címéül, melyben a magyar kultúra és tudományosság Szegedhez is kötődő jeleseit kívánjuk megszólaltatni.

„Mélyen átélem az ambivalenciát”

BESZÉLGETÉS NOVÁK ANDRÁS FESTŐMŰVÉSSZEL

Novák András festőművész 1962-ben Kmetty János, Hincz Gyula és Domonvitzky Endre növendékeként végzett a Magyar Képzőművészeti Főiskolán. Budapesti szabadúszó művészi pályáját feladva harminc évvel ezelőtt Szegedet választotta. Tehetségével, expresszív formanyelvével frissítőleg hatott a szegedi piktúrára. Évekig a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola művésztanára volt, huszonkét éven át nyaranta a Szegedi Szabadtéri Játékok díszletfestőjeként dolgozott. Művészetét a korai években a puritán színszerkezetű, dinamikus ritmusú, expresszív kompozíciók jellemezték, majd bizonyára a színház hatása is közrejátszhatott abban, hogy drámai erejű, monumentális figurális víziók jelentek meg képein. A nyolcvanas évektől megváltozott festészete, a szépség, az érzékiség jegyében egyre inkább az aktok – sőt olykor a merészebb erotika – és a csendéletek izgatják, ám a fényvel az árnyékot is megmutatja, a harmonikus, esztétikus női idomok mellett „a test ördöge” is felbukkan alkotásain. Novák András művészetét számos kitüntetéssel elismerték, a Juhász Gyula-díj és a Szegedért Emlékérem után ebben az évben megkapta a Szegedért Alapítvány művészeti

kuratóriumának díját. Tagja a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségének, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének és egyik alapítója a szegedi Szög-Art Művészeti Egyesületnek. Moszkvától Párizson át az Egyesült Államokig sokfelé járt tanulmányúton, eddig tizenöt egyéni kiállításra hívták meg. Pályájáról, művészetéről szegedi műtermében beszélgettünk.

– Milyen meghatározó gyermekkori élményekre emlékszik, amelyek meghatározták pályaválasztását?

– 1936-ban születtem, nyolc-kilenc évesen éltem át a háborús időket. Rákoscsabán egy különös házban, a bádognas-

télyban élt a családnk. Vaslemezekből összeszerelhető, kívül-belül bádoggal panel építmény volt, amit az 1929-es kanadai építészeti világkiállításra egy általam nem ismert építész tervezett. Állítólag a bádoggal kívül volt a világkiállítás, majd visszahozták, és Rákoscabán szerelték össze. Négyéves voltam, amikor a családnk megvette. Két szobából, előtérrel és verandából állt. Tartozott hozzá egy pince is, ahol a háború egy szakaszát átéltem. A bádoggal tetejének a tetőzete is bádoggal volt, az egyik légitámadás idején egy golyószóró-sorozattal szitává lőtték. Nem keletkezett nagyobb kár, mert a padlástérben deszka és homok volt, amiben megálltak a lövedékek. Ma is élesen emlékszem a légitámadásokra: az arany, a rózsaszín, az égő gépek furcsa fényei kavargtak a napsütésben. Egyszer az egyik lelőtt gép néger pilótáját el is fogták a németek, és három napra ketrecbe zárva közszemlére tették a piactéren.

- Egy nyolcéves gyerek számára nehezen értelmezhető lehetett egy ilyen világ; már a bádoggal is eléggé mesészerűen hangzik...

- A falai zöldre, a tetőzete pirosra, az ablakai fehérre voltak festve, a verandája pedig egy díszes faszerkezet volt. Kitűnt a környékbéli egyszerűbb házak közül, ezért nevezték el a helybeliek bádoggal tetejének. Persze a méretei alapján egyáltalán nem lehetett kastélynak nevezni, iszonyú kicsi és nyomorúságos volt, de amikor ötvenként kívül-belül újrafestettük, nagyon csinosnak tűnt.

- Szülei mivel foglalkoztak?

- Apám a háború előtt postai alkalmazott volt, a józsefvárosi postahivatal távbeszélő központjában dolgozott, majd távbeszélő ellenőrré nevezték ki. 1943 végén nem volt hajlandó végrehajtani valamilyen utasítást, ami miatt összetűzésbe került a főnökeivel, ezért otthagyta ezt a biztos megélhetést jelentő állást. Közben megkezdődött a háború, oldalkocsis motorjaikkal megjelentek a németek. Rákoscaba legmagasabb része a Kucorgó nevezetű hely volt, aminek a tengerszint feletti magassága megegyezik a János-hegyével. A háború idején, majd később 1956-ban a Kucorgón állították fel a németek, majd az oroszok a nehéztüzérségi fegyverzetüket. Olyan hangosak voltak ezek az ágyúk, hogy majd' megsüketültünk tőlük. A háború alatt nagyon félünk. 1944 novemberében egy napon apámék levágták az összes baromfit, becsomagolták, felpakoltunk egy szekérre és Budára mentünk. A Hárshelyi úton, a Lipótmezőn nagyanyám testvére volt a portás, ő javasolta, hogy oda menjünk, mert ott bombabiztos bunkerek vannak. Beköltöztünk a lakásába, és a légiriadókat a pincerendszerben vészeltük át. Félelmetes volt! Egy vasrács választotta el a pince másik részét, ahol az őrlőket helyezték el. Amikor a közelben becsapódott egy bomba, és a villany kialudt, az elmebeteg iszonyúan üvölni kezdtek. Ezt hallgattuk a gyertyafényben. Egyre absztraktabbá és abszurdabbá vált az életünk. Korábban Rákoscabán egészen mások voltak a légiriadók: a szomszéd telken észak-déli irányban megásott árkokba vonultunk, mert ott volt a legkisebb esélye annak, hogy eltalál bennünket egy bomba. Ezekből az árkokból figyeltük a repülőgépeket és a belőlük hulló bombákat. A Hárshelyi úton egészen másféle, absztrakt félelem kezdődött, ami mindent bizonytalanná tett. Miután a zsidókat kitelepítették, nem sokkal karácsony előtt a Nimród utcába, a Forbáth-villába költöztünk. (Már az oroszok kezén volt a körzet, amikor visszaérkezett az egyik koncentrációs táborból Forbáth, akinek az egész családja odaveszett. Nagyon hálás volt apámnak, hogy megmentette a nagy ládába csomagolt holmijait.) A villában hat család élt együtt. Karácsony este éjfél misére elmentünk a szentföldi templom mintájára épített közeli katolikus templomba. Hazafelé tartva már erős

géppisztolyropogást hallottunk a Hárs-hegy túlsó oldaláról. A németek fejvesztve, úttalan utakon menekültek. A légiriadók idején a villa pincéjébe vonultunk, három magyar katona is velünk várta, hogy megérkezzenek az oroszok. Nem voltak hajlandók civilbe átöltözni, de a fegyverüket szétverték, és otthagyták a bejárat előtt. Amikor megjöttek az oroszok, géppisztolysorozatot eresztettek a pinceajtóba, majd egy kézigránáttal szétrobbantották. Mindenkinek feltartott kézzel kellett előjönnie. A katonákat különválasztották, az ékszereket, órákat elszedték tőlünk. A villában a karácsonyfa mellett az asztal meg volt terítve süteménnyel. Előbb ennünk kellett belőle; így bizonyosodtak meg róla, hogy nem mérgezett, majd mindet föl zabálták. Ezek az orosz katonák viszonylag emberségesek voltak, imádták a gyerekeket, tangóharmonikáztak nekünk. A nők rettenetesen félték tőlük, korommal kenték be magukat, hogy minél mocskosabbnak, csúnyábbnak látszanak. Az egyik szobában egy Horthy-tiszt kihívóan csinos felesége lakott, aki annyira félt, hogy amikor egyik este az oroszok rengeteg bort szereztek és berúgtak, megkérte anyámékat, aludjanak a szobájában. Apámat, aki egy meglehetősen filigrán ember volt, akadálynak odafektették az ajtó elé egy matraca. Amikor az egyik katona benyitott, keresztülesett rajta. Iszonyú dühös lett, apám fejéhez nyomta a pisztolyát és fülénél fogva átrángatta a szobájukba. Rögtön kitért a hisztéria, nagyanyám kiszólt a bejárati ajtó előtt álló őrnök, hogy meg akarják ölni az apámat. Ezek a katonák valószínűleg ukránok lehettek, elég jól beszéltek németül, nagyanyámék pedig svábok voltak, így tudtak egymással beszélgetni. Anyámat és nagyanyámat azonnal megkedvelték, hálásak voltak nekik, mert varrtak rájuk, és próbálták őket megszabadítani a tetvektől. Az őrnök belépett a szobába az ajtó üvegén keresztül, majd megfogta a részeg katonatársát, kirángatta a ház elé, és úgy összerugdosta, hogy már anyámék kezdtek rimánkodni neki, hagyja abba. Két nap múlva bekötözve, kijózanodva jött az összerugdosott katona, aki a csoport parancsnoka volt, és a szemünk láttára kitüntette katonatársát, amiért megakadályozta a vérontást. Alig tudtuk visszafojtani a röhögésünket. Rengeteg szörnyűséget átéltünk azokban a hónapokban. Egyszer a szemem láttára lőtt homlokon egy németet egy orosz katona. Láttam, ahogy a halántékán bement, majd a másik oldalon kijött a golyó. Az orosz is kiborult, amikor a német tárcájában megtalálta a gyerekei fotóit. Másnap ő is meghalt, mert részegen kihajolt a kocs ablakán és egy másik jármű levágta a fejét. Borzalmas látvány volt, a pufajkájába csomagolva hozták haza, a nagyapáméknak kellett eltemetniük.

– *Mi történt a háború után?*

– A Ferenc József híd volt az első, amit rendbe hoztak és megnyitottak, azon keresztül mehettünk haza Rákócsháza. Felpakoltunk mindent egy kocsira, amit apám és nagyapám húzott, anyám és a nagyanyám tolt, mi pedig az öcsémrel fenn ültünk a tetején. Annyira jellegzetes volt ez a jelenet, hogy még a Filmhíradó is felvette, így viszontláthattuk magunkat a moziban. Nagyapám a háború előtt kéményseprő volt, ezért 1945 májusában kapott egy kéményseprő mesteri állást Homokmégy, Miske, Hajósd, Drágszél, Öregcsertő helységekre. Homokmégyre költöztünk, nagyapám onnan járt a többi településre dolgozni. Amikor megérkeztünk, csönd és hajnali pára vette körül a falut. Csodálatos élmény volt a budapesti iszonyatos pokol után, szinte megváltásnak éreztük, olyan volt, mintha a Paradicsomba érkeztünk volna. Gyönyörű évek következtek Homokmégyen, nagyapám a munkájáért eleinte rengeteg gabonát, tejet, tojást, baromfit kapott a helybeliektől, nem szenvedtünk hiányt semmiben. Közben én a kalocsai jezsuita iskolába kerültem, mert anyám úgy gondolta, papot

csinálhat belőlem. Borzasztóan utáltam azt az iskolát. Legkedvesebb tanárom a fizika-kémia szakos Hegedűs László volt, hozzá fordultam akkor is, amikor a homoszexuális rendházfőnök megpróbált elcsábítani. Amikor undorodva elmeséltem neki, hogy mi történt, elmagyarázta, mi a homoszexualitás és a cölibátus. Bármennyire viszolyogtam is a kalocsai iskolától, rettenetesen sajnáltam, amikor 1949-ben deportálták a jezsuitákat. Anyám egyik délután litániára ment a templomba, és véresen jött haza. Elmesélte, hogy a szertartást vezető jezsuitát a hívek szeme láttára fekete bőrkabátosok gumibottal fejbe verték, amitől kitört a pánik, és az emberek egymást letaposva menekültek ki a templomból. Közben őket is gumibottal ütötték. Anyám ugyan nem sérült meg, de mások véréből ő is véres lett. Kalocsáról hamarosan visszaköltöztünk Rákócscsabára, a nyolcadik osztályt már ott végeztem.

- *Hogyan választotta a képzőművészeti pályát?*

- Nem akartam festő vagy művész lenni, de mindig rajzoltam valamit. Nem gye-
rekrajzokat, nem olyan gyönyörű álomvilágot, mint később a kislányom. Mindig keresztrefeszítés, félelem, gyötrelem volt a rajzaimon, ma már expresszívnek nevez-
ném ezeket a képeket. Az iskolai rajzfeladatok persze nem ilyenek voltak, azokat rö-
högve megcsináltam. Elég jó voltam matematikából, az is megfordult a fejemben, hogy
építész leszek, ezért a kőbányai Szent László Gimnáziumba iratkoztam be. Közben
elküldtek a Művészeti Gimnáziumba egy rajzversenyre, ahol díjat nyertem, és rögtön
fel is vettek. A szüleim javaslatára átiratkoztam. Eleinte nagyon nem tetszett a művé-
szeti iskola, úgy éreztem, nem vagyok elég képzett. Akkoriban nagyon nehezen él-
tünk, minden nyáron dolgoznom kellett, sőt az iskola mellett is mindenféle alkalmi
munkát vállaltam. Harmadéves koromban már jobban ment a rajzolás és a festés,
a nyári művésztelepi képeimért díjakat is kaptam. Negyedéves voltam, amikor egy öreg
üggyévről, aki modell volt az iskolában, olyan portrét festettem, ami jobban sikerült,
mint amit a korábbiak, Gyémánt László, Szabó Ákos festettek. Amikor meghalt az
öreg, a család az én portrémát választotta. Azokban az években a Dózsában eveztem.
Párizsban élő barátommal, Kovács Izsákkal nagyon jó időeredményeink voltak páros-
ban, borzasztóan számítottak ránk, de épp a felvételi idején volt egy házi verseny
a Vörös Meteor és Dózsa között, amire nem mentünk el. Büntetésül kizártak az egyesü-
lethől, és egy évre eltiltottak a versenyzéstől. A folytatásból nem lett semmi, mert jött
az '56-os forradalom, és Izsák Franciaországba emigrált. A Képzőművészeti Főiskolára
ugyan helyhiány miatt nem vettek fel, de Kecskés Lajost, Pál Misát és engem átküldtek
egy másik felvételi bizottsághoz, amelyben a szegedi tanárképző főiskoláról Vinkler
László és Klebniczky ült. Vinkler azt kérdezte, milyen kompozíció Mantegna Pietája,
Klebniczky pedig azt, hogy hol lehet Magyarországon feketeszenet találni és mik azok
a meteoritok. Mindhárom kérdésre tudtam a választ, ezért felvettek földrajz-rajz
szakra. 1956 szeptemberében kezdtem a tanévet, és Szegeden ért a forradalom is. Részt
vettem a szegedi felvonulásokban. A ruhagyárnál volt egy atrocitás, ahol a munkások
és a diákok együtt tartottak gyűlést, amikor megjelentek a katonák és a tűzoltók, és
vízagyúval akarták szétoszlatni az egyik szegletbe beszorult tömeget. A vízagyú azon-
ban nem működött rendesen, a katonák nyakába zúdult a víz, akik bedühödtek és
vaktában lövöldözni kezdtek. A tömeg pánikba esett, nekünk szerencsére sikerült
időben eljőnnünk. Október 26-ára már senki sem maradt a kollégiumban, én is össze-
pakoltam a könyveimet és elindultam haza. A vasútállomás teli volt ávósokkal, de
azért fel tudtam szállni a vonatra. Ceglédig jutottam el, ahol közölték, sehová sem

megy több vonat. Gyalog vágtam neki a hátralévő hetven kilométernek. Útközben, Péteriben tanúja voltam annak, hogy felakasztottak egy embert. Rettenetes élmény volt! Tehetetlenül néztem végig. A Kucorgó mellett elhaladva láttam, hogy az oroszok nehéztüzérségi ágyúkkal lőtték Budapestet. Olyan iszonyú hangzavar volt, hogy néhány napra szinte teljesen megsüketültem. A péceli úton, a rákoskeresztúri elágazásnál volt egy közért, aminek a padlásteréből lövöldözött valaki. Épp amikor odaértem, Pécel felől jött egy orosz tank, olyan volt, mintha a csöve rám irányult volna. Beugrottam az árokba és már hallottam is a hatalmas dörrenést. A lövedék teljesen szétrobbantotta a bolt padlását a lövöldözővel együtt. A gyaloglás és a megrendítő élmények meglehetősen kimerítettek mire hazaértem. 1957 februárjában folytatódott az oktatás Szegeden, de csak néhány hetet töltöttünk itt. Kecskés Lajossal és Pál Misával együtt én is kaptam egy táviratot a Képzőművészeti Főiskolától, hogy megváltoztatták a korábbi felvételi vizsga eredményét, és mindhármunkat felvettek Kmetty János osztályába. Visszamentünk Budapestre, és mintha mi sem történt volna, a Képzőművészeti Főiskolán folytattuk a tanévet. A forradalom alatt sok hallgató kiment Nyugatra, többet pedig lelőttek a harcokban. Az egyik főiskolás, akit a katonaságnál mesterségesnek képeztek ki, időnként lelőtt egy-egy orosz katonát, amin az oroszok úgy bedühödtek, hogy az egész intézményt feldúlták. Barátomat, Bódis Antalt is akkor lőtték hasba.

– *Hogyan emlékszik a főiskolai mestereire, mit lehetett tőlük tanulni?*

– Kmetty Jánosnál kezdtem a főiskolát, harmadévben Hincz Gyula növendéke voltam, majd a negyed-ötöd-hatod évet Domanovszky Endre irányításával végeztem.

– *Három abszolút különböző művészegénység...*

– Kmetty János szelíd ember volt, világító, gyönyörű kék szemmel és olyan ősz hajjal, mint most az enyém. Örökérvényű jelmondatai voltak: „Ha nem működik a forma-szín-tér, nincs vizuális eseménydráma.” Eleinte nem szerepeltem túl jól nála. Egyszer portrét csináltunk, amikor azt mondta, ne fessek, menjek inkább tanítani. Atvette az ecsetet, próbálta helyrehozni a képet, de csak még rosszabb lett. Amikor otthagyt, rájöttem, hogyan kellene megcsinálni. Amikor visszajött, és meglátta a végeredményt, azt mondta: „Mi van Novák, mégiscsak festő lesz?” Harmadéves koromban Hincz Gyulához kerültem, akinél elhatároztam, hogy egy gyönyörű, életnagyságú aktot festek. Volt egy csodaszép modellünk, hosszú derekú, rövid lábú, nagyon különös, érdekes arcú. Sarkától a feje búbjáig lemértem, tökéletesen pontos akartam lenni. Amikor részletesen, valóságáruen megfestettem, még a körmét is alaposan kidolgoztam, megmutattam Hincznek, aki átölelt és azt mondta: „Ide figyelj, drága fiam! A neorealizmus nem kedvelt a mi politikai viszonyaink között.” Azt hittem, szétrobban az agyam, nem is értettem pontosan, hogy mit mond. Hincz kedves, tiszta lelkű ember volt, nagyon szerettem, rettenetesen hatott rám, amit mondott. Fogalmam sem volt, mi az a neorealizmus. Irodalomtanárunknak, Bikácsy tanár úrnak az volt a mániája, hogy elvitt bennünket az Uránia Filmstúdióba. Akkoriban láttam például az Andalúzai kutyát, majd Fellini Országútonját. A könyvtárban utánaolvasva kiderítettem, mi is az a neorealizmus. Megpróbáltam kimászni belőle. Volt egy idős hölgy modellünk, akit óriási vörös kalapban, rózsaszín kabátban, szürke, ócska paraván háttérrel festettem meg. Sehogysem tetszett az eredmény, ezért dühömben felkaptam a narancssárga festékcsozóban fekvő spachtlit és hozzávágtam a vászonhoz. Hincz tanár úr épp akkor lépett be, még látta leesni a spachtlit és lefolyni a narancssárga masszát a szürke

képen. Elkiáltotta magát: „Akció!” Az agyam teljesen szétment, azt mondtam magamban: szeretem Hinczet, de őrült nem vagyok. Hazamentem és bejelentettem a szüleimnek, hogy befejezem, otthagynom, mert ez nem főiskola, hanem az őrülte háza, egy elmebeteg-gondozó intézet. Apám dühében lekevert egy hatalmas pofont, mire felkaptam és úgy belevágtam az ágyba, hogy az összetört. Kiszaladtam a kertbe bőgni, majd visszamentem, bocsánatot kértem és megígértem, hogy ha fát vágnak a hátamon, akkor is befejezem a főiskolát. Hincznél csillagos ötössel fejeztem be a harmadévet. A következő évfolyamot már a főigazgató, Domanovszky Endre növendékeként folytattam, aki akkor vállalt először osztályt. Alacsony volt, de a kétméteresek feje fölött is átnézett, nem volt olyan ember, aki nála nagyobb lett volna. Veres Öcsi, Szabó Béla, Vályi Csaba, Wágner János és én alkottuk az ötfős osztályát. Doma – mi csak így hívtuk egymás között Domanovszkyt – feladta a leckét: freskót fogunk festeni. Három és fél méteres kartonokat szereltünk fel a falra, és úgy rajzoltuk a kétméteres figurákat, mint az őrülte. Egy év múlva azt mondtam Domának: nem mehet így tovább, valami gyakorlatot adjon. Alaposan utánaolvastam, így elméletben már pontosan tudtam, hogyan kell freskót festeni. Először nagyon dühös lett, komolyan összevesztünk, de később megkedvelt, és állandóan cikizett. Meghívott a lakására is, és bemutatott a feleségének.

– *Domanovszky festészete mennyire hatott a tanítványokra?*

– Nekem nagyon tetszett a festészete. Ezt a mai napig vállalom. A dunaújvárosi freskója és a hasonló munkái miatt ma sokan a szocreál apostolának titulálják, és el-
felejtik, hogy mellette voltak izgalmas szőnyegek, gobelinjei és absztrakt munkái is. Doma nem volt olyan szellemi ember, mint a főiskola legműveltebb tanárai, Bernáth Aurél – akivel jó barátságba kerülhettem – vagy Pátzay Pál, de mindannyiunkra nagy hatással volt. Tintoretto-imádó volt, a szín- és formateremtés lehetőségeiről nagyon sokat tanultunk tőle, átvettük az elképzeléseit. Bár mind az öten nagyon különböző egyéniségek voltunk, egy idő múlva óhatatlanul Doma-képeket kezdtünk festeni, noha sohasem nyúlt bele a munkáinkba. Hatodéves korunkban kiharcoltam, hogy az Eprekertben felépítsenek nekünk egy falat, amire Rékasi Csabával és Szabó Bélával freskókat festettünk. A diplomamunkámat is erre a falra festettem, Doma már a bíráló bizottság előtt megjelent, megnézte és leszólt. Erre kalapácsot ragadtam, levertem és talicskával elhordtam a vakolatot. Újra megcsináltam, de akkor már csak papírra. A főiskola archívumába került, amit azóta már felszámoltak.

– *Mihez kezdett a főiskola után?*

– Doma már ötödéves koromban adott egy engedélyt, hogy negyedévenként öt darab képet beadhatok a Képcsarnokhoz. Először azt hittem, csak Doma nyomására veszik be őket, de aztán megnyugtattak, viszik a képeimet, nincs raktáron belőlük egy darab sem. Hatodéves koromban már közös műteremben dolgoztam első feleségemmel, Zoltán Mária Flórával. A főiskola után rögtön szabadúszó lettem, egészen tűrhető jövedelmet jelentettek a Képcsarnoknak leadott képek. Rendszeresen festettem aktot, csendéletet és tájképet is, sőt olykor valamiféle eszményképi dolgokat is. Akkoriban tisztességes megélhetést biztosított a festészet. A házasságunkból született két gyermekünk. Andris most Svédországban él, hangszerkészítőként keresi a kenyerét. Zsófi lányom most Kaliforniában ösztöndíjas, egyébként a Mancs olvasószerkesztője. Angol szakot végzett az egyetemen, majd Cambridge-ben is tanult.

– *A budapesti pályakezdés után hogyan került Szegedre?*

– Érdekes történet. A hatvanas évek végén a Halászbástya alatt az egyik ház tetőterében kis műteremlakásokat alakítottak ki, és én is befizettem az egyikre. Közben találok iskolai barátommal, Szabó Bélával, akinek megmutattam az építkezést, hátha ő is szerezhetne még ott magának egy műtermet. Elmesélte, hogy a Művészeti Gimnáziumban tanít, albérletben lakik, nem tud boldogulni, ezért jelentkezett a minisztérium pályázatára, és várhatóan egy szegedi műteremlakást adnak neki. Szegedről nekem csodálatos emlékeim maradtak, '56-ban kijártunk festeni a Sárgára, a Tisza-Maros-szögbe. Akkoriban még rengeteg aranyló-okkeres sárga ház volt Alsóvároson, azóta sem találok azt a gyönyörű sárga színt. Nagyon tetszett a város szerkezete, és az épületek is. A főiskolán is jól éreztem magam, mert Vinkler Lászlót nagyon megszerettem. Megbeszéltem Szabó Bélával, hogy cserélünk: övé lesz a budai műteremlakás, enyém pedig a szegedi. Időközben elváltam, a gyerekekkel rendszeresen tartottam a kapcsolatot, és volt feleségemmel is jó barátságban maradtunk, de nem kötődtem már olyan szoroson Budapesthez. 1969 decemberében költöztem Szegedre az elkészült új műteremházba. Amikor a minisztériumi pályázat átírásakor kiderült, hogy nem vagyok párttag, sőt még csak KISZ-tag sem voltam soha, nagy vita kerekedett, végül vállalnom kellett, hogy letelepszem Szegeden, részt veszek a város kulturális életében és tartom a kapcsolatot a helyi tanáccsal. Azóta ebben a műteremlakásban lakom. Két év múlva feleségül vettem egy szegedi lányt, Cseh Ibolyát, aki hathónapos kisgyerekével hozzám költözött. Ez a házasság sem sikerült, ezért 1983-ban elváltunk. Harmadik házasságomból született kislányom most lesz tizenkét éves. Ő jelenti számomra a legnagyobb örömet az életben. Édesanyjával, Hevesi Nagy Anikóval él, de sűrűn találkozunk. Anikó tehetséges festő és nagyon jó anya.

– *Fővárosból érkezett fiatal festőként hogyan fogadták a szegedi művész kollégák?*

– Idekerülesemkor régi ismerősökre bukkantam a ház lakói között: Dér Pistával és Zombori Lacival 1956-ban együtt kezdtem a szegedi főiskolát. Pintér Jóskaival is hamar jó barátságba kerültem. Ő volt akkoriban a művészeti titkár, nagyon sokat köszönhettem neki. Azt sem felejttem el soha, hogy amikor beköltöztem, Cs. Pataj Miska egy kis kendőbe csomagolt kenyérrel, sóval és szalonnával fogadott. Szomszédomat, Zoltánfy Pistát imádtam, húsz éven keresztül nagy-nagy szeretetben éltünk. Amikor meghalt, egy évig tartó iszonyú tragédia volt a számomra. Az amatőrökkel, a színházi díszletfestőkkel is hamar ismeretségbe kerültem. Amikor 1972-ben Varga József otthagya a művelődési osztály főelőadói állását, engem kértek fel a tanácstól. Elvállaltam, de egy évnél nem bírtam tovább, mert utáltam a hivatali munkát, és úgy éreztem, semmit sem tudok elérni. Vinkler Lászlónak támadt egy ötlete, hogy művésszé lett egykori növendékeivel Spirál címmel kiállítást rendez. Az volt a feladat, hogy a Képzőművészeti Lektorátust meggyőzzem, engedélyezzék a tárlatot. Nem sikerült. Beláttam, hogy hatalom nélkül jártathatom ugyan a szám, de úgysem megyek semmire, ezért beadtam a felmondásom. Két év múlva felvettek a tanárképző főiskolára tanársegédnek. Azt kértem, hogy örökös tanársegéd maradhassak, mert nem végeztem pedagógiát, de a szakmát szívesen tanítom. Volt még egy probléma: nem volt diplomám. A Képzőművészeti Főiskolán ugyan megvolt a tizenkét érvényes felévem, a diplomamunkámat is elkészítettem, de végül már nem érdekelt a diploma. Úgy gondoltam, egy festőnek minek, Domanovszkynak sem volt. A minisztérium elfogadta az indexemet, taníthatam a szegedi főiskolán, de öt év múlva előjöttek azzal, hogy szerezzem meg a közép-

iskolai tanári diplomát. Újra beiratkoztam a Képzőművészeti Főiskolára, ahol a volt osztálytársaim tanítottak. Azt mondták, ne vicceljek velük, adjam oda az indexemet, majd aláírják. Nem mentem bele, inkább Szegeden bejelentetem, hogy nem csinálom tovább, örökös tanársegéd akarok maradni. Közben azért Dér Pista pályolgtatásával elég jól kikupálódtam pedagógiából is. Amikor kineveztek KISZ-vezető tanárnak, kezdődött megint a cirkusz. Hiába mondtam, hogy még úttörő sem voltam soha, párttag sem vagyok, nem politizálok, mégis nekem kellett csinálni. A KISZ-foglalkozások abból álltak, hogy kijártam a hallgatókkal a jutagyrba, amelynek a Victor Hugo utcai klubjában tárlatokat rendeztünk. A tanítást nagyon szerettem, a hozzám járó hallgatók eredményei a kollégáim szerint azt mutatták, jól csinálom. A fiatal generációhoz mindig rendkívüli módon vonzódtam. Az első feleségemmel egykorú voltam, a második tizenkét évvel, a harmadik pedig harminckét évvel volt fiatalabb nálam. Sőt, a második azt mondta, a legközelebbi feleségemet már az óvodából fogom választani. A főiskolán sokszor együtt fociztam, kocsmáztam a hallgatókkal. Ami miatt végképp kiborultam: az egyik téeszelnök lányának jegyét a főigazgató önhatalmúlag egysről ötöstre javította az indexben.

– *A nyolcvanas évek elején egy nagyobb közösségi munkára kapott megbízást...*

– 1983-ban a Szegedi Városi Pártbizottság pályázatot hirdetett egy nagy pannó megfestésére. Nyolcan pályáztunk, a helyiek közül egyedül Vinkler László nem volt hajlandó, azt mondta, nem fest a kommunistáknak. Én egy nagy kompozíciót készítettem mezítelen emberekkel, aminek egy Pieta-jelenet volt a középpontjában. Egy nő egy huszonéves haldokló fiút tart a kezében, mellette a két nővér áll, a kép másik részében egy férj kitapogatja terhes felesége hasán a születendő gyermek sarkát, körben pedig kerek hasú, táncoló lányok. A bírálók vérig sértettek, amikor megkérdezték: Mi ez a hústömeg? Valamiféle életjelképnek tekintetem a duzzadó mezítelenséget, és nem tudtam, milyen ruhát adjak az emberekre. Amikor újra kiírták a pályázatot, elhatároztam, ha nekik az kell, festek egy szocreál majálist. Nagyon szerettem a május elsejéket, nem a hivatalos felvonulást, hanem a tavaszi vidámságot, a népünnepet. Annak idején egyik barátommal azért mentünk el felvonulni, hogy közélről megnézzük Rákosi tőkfejét. Ezek az emlékek is bennem éltek. *Fortélyos félelem igazgat* címmel a nyolcvanas évek elején jelent meg egy történelemkönyv, amit felhasználtam a kompozícióhoz: egy fiúgyerek tartja a kezében, jól olvasható a címe. Festettem egy formás, gömbölyded fehér ruhás lányt is, aki rózsát tart a kezében, a lábával pedig rálép egy másik rózsára. Egy német lapban láttam azt a fotót, amelyen egy május elsejei felvonuláson egy kislány áll a tömegben a szüleivel, egyik kezében vörös zászló, a másik kezét pedig a jellegzetes Heil, Hitler! karlendítéssel magasba emeli. Ezt a jelenetet kicsit átfórmálva én is felhasználtam: a kislány egy magyar zászlót tart a kezében, a másikat pedig ökölbe szorítja. Más furcsaságok is voltak ezen a pannón: nincs szám a toronyórán, három nap süt az égen. Egy KISZ-es felvonuláson selyem túllzászlókat vittek, amelyekre Lenin-fejeket festettek, s a lobogó zászlókon eltorzultak a fejek. Ezt is megpróbáltam megfesteni, de nem sikerült igazán jól, a groteszkhez nem volt érzékem. A bíráló bizottság végül mégis ezt a pályamunkát választotta, amit aztán összefüggő húsz négyzetméteres vászonra meg is festettem. Néhány év múlva, 1986-ban, amikor másik épületbe költözött a pártbizottság, megkértek, hogy szereljem le a képet. Adtak egy kulcsot, azt mondták, bármikor mehetnek érte, az épületből már kiköltöztek, nincs ott senki. Barczánfalvi barátommal – aki kitalálta, hogyan lehet ezt a hatalmas vásznat

jól feltekerni és csomagolni – egyik este együtt elmentünk megnézni a képet. Kinyitottuk a nagykaput, keressük a villanykapcsolót, egyszer csak megszólal mögöttünk valaki: Tudja, hogy le kell lőjem?! Röhögve válaszoltam, lőjön csak le bátran, legalább a főművem előtt fogok meghalni. Kiderült, hogy a munkásórség fegyverraktára még ott maradt a kiürített pártbizottsági épületben. Végül tisztázódott a dolog, és átmentünk a Szeged étterembe leöblíteni az ijedséget. Barczánfalvi elkiáltotta magát: Novák bevitt a pártbizottságra lelövetni. Amikor elmeséltük a sztorit, hatalmas nevetés volt. Végül öt emberrel szereltük le, majd az új helyen újra fel a képet. A rendszerváltás idején újra leszerelték, állítólag ma a múzeum raktárában őrzik.

– *Huszonkét évig dolgozott a szabadtéri festőműhelyében. Hogyan került kapcsolatba a színházzal?*

– A színház régi mániám volt, már Pesten is nagyon szerettem színházba járni. Jól ismertem például Pécsi Sándort. Bedolgoztam a Madách Színház, a Nemzeti Színház és az Operaház díszletműhelyébe. Szegeden már 1970 nyarán megismerkedtem a díszlettervezőkkel, díszletfestőkkel. Jó kapcsolatba kerültem Székely Lászlóval, Varga Matyi bácsival és a díszletfestő Sándor családdal. Imádtam a színházi munkát. Kovács Izsák barátommal középiskolás korunkban akvarelleztünk, és azt gyakoroltuk, hogy milyen úgy festeni, ha nézik az embert. Direkt kiültünk a rakpartra festeni. Vonzott a közönség, nem exhibicionista módon, inkább csak a kibírás szintjén. A főiskolán Dománovszky elsősorban a muráliára készített fel bennünket. 1964-ben Mohácson készítettem egy sgraffitót, 1968–69-ben pedig a sályi egykori Eötvös kastélyban már festettem egy nagyobb freskót is. Ilyen megbízások jó ha tízévente adódnak, a színházban viszont minden évben hatalmas, látványos díszleteket festhettünk. 1971-ben például Szinetár Miklós rendezésében a *Borisz Godunovot* mutatták be a Dóm téren, amihez Fülöp Zoltán tulajdonképpen egy nagy ikonosztázt tervezett díszletnek. A harmincnégy ikon többségét nekem kellett elkészítenem, tizenvalahány négyméteres figurát kellett megfestenem. Rettentően élveztem! Tíz évvel később, 1981-ben egy orosz tervező, Viktor Volszkij tervei alapján csináltuk meg a szabadterin az *Ivan Szuszanyin* díszletét, ami ugyancsak gyönyörű munka volt. Sokat dolgoztam együtt Csikós Attilával és Forray Gáborral, Varga Matyi bácsitól megtanulhattam a díszletfestő szakma mesterfogásait, fortélyait. Végül már úgy kikupálódtam, hogy az utolsó öt évben én voltam a festőműhely vezetője.

– *Gondolkodott már azon, hogy alakult volna a pályája, ha 1969-ben nem cseréli el a budait a szegedi műteremlakásra?*

– Amikor négy éve elköltözött a családom és egyedül maradtam, ez is eszembe jutott. Biztosan minden másként alakult volna. A pesti kollégákkal hosszú ideig tartottam a kapcsolatot, egykori évfolyamtársaim, régi barátaim, Gyulai Líviusz, Veress Sándor, Wágner János ma is megvannak. A néhány évvel fiatalabbakat is ismerem, de a fiatal generáció már egyáltalán nem ismer engem. Pataki Feri talán jobban tartja velük a kapcsolatot. Amikor letelepedtem Szegeden, belesuvasztottam magam ebbe, ami itt van. Nem igyekeztem, hogy rangot szerezzek magamnak a szakmában. Azért sem törtem magam, hogy komoly katalógusom legyen. Most készülök egy nagyobb kiállításra, az Újpesti Galériában lesz egy tárlatom, aminek azt a címet szeretném adni: Harminc év után. A múlt év decemberét számítva épp ennyi ideje jöttem Szegedre.

– Milyen képek szerepelnek ezen a tárlaton?

– Szeretném bemutatni az *Amikor a sötétség eljön* című kompozícióm a *Társasági szex* és az *Éjszaka világa* című mellékleteivel együtt. Ebben a témában Szuromi Pali az eszmei partnerem, aki most írja az *Árnyak* című könyvét. Vele sokszor megvitattam már ezt a kérdéskört. Bulgakov regénye, *A Mester és Margarita* az egyik eszményképem, bár az indítékaim között Apollinaire *Városok* című *versciklusának Az utolsó fejezet* című versét is megemlíteném. Az *Amikor a sötétség eljön* című kompozícióban a nagy magyar kuplerájt akartam megfesteni. Már a nyolcvanas években elkezdtem vele foglalkozni. Hosszú időn keresztül úgy éltem és dolgoztam, hogy azt tartottam szem előtt, amit Karinthy mondott: a művésznek nem más a feladata, mint a jót és a rosszat megkülönböztetni. Ezt őszintén, belülről így is éreztem. Aztán, ahogy sűrűsödött az élet, megtaláltam azt a furcsa élményt – jóllehet csak rövid időre, hiszen nem vagyok elég elmélyült ahhoz, hogy fel tudjam teljes mértékben vállalni az ambivalenciát –, hogy a jó és a rossz legtöbbször együtt van jelen. Caravaggiónál is felfedeztem a fényárnyék sajátos jelrendszerét, a világos-sötét ellentmondását, a szín összefüggésrendszerében azt a harmóniát, ami már diszharmónia inkább. Rájöttem arra, hogy mélyen átélem az ambivalenciát. Ezt jelezték keresgéléseim, a házasságaim elromlása, az emberi kapcsolataim másfélesége. Ugyanaz a dolog, ami rendkívüli gyönyört okozott, egyben félelmet, gyanút is keltett bennem. A szépség és az eltorzulás, a gonoszság és a jóság egyszerre volt jelen az életemben. Belekeveredtem az alkoholizmusba, ami ellen nagyon hosszú időn át küzdöttem. Ma már biztos vagyok benne, hogy messze túl vagyok rajta, de nagy segítség kellett hozzá. Olyan világokba jutottam el, olyan dolgokat éltem át, amelyek után sokkal jobban megértettem *A Mester és Margaritát*, mint amikor először olvastam. Részt vettem erotikus kiállításokon, olyan erotikus képeket festettem, amilyeneket korábban nem vállaltam, és bizonyos idő után kidobáltam. Mások viszont megmentették ezeket, felrakták a falra és gyönyörködtek bennük. Mérlegelnem kellett, hogy miről van szó, mennyit mutathatok meg ezekből, hol vannak az izlésbeli, esztétikai határok. Ma már kifejezetten vágyom arra, hogy erotikus képeket fessek; megpróbálom megérteni és megfogalmazni az ezzel kapcsolatos élményeim, gondolataimat. Az aktfestészetembe is megpróbálom belelopni a különösségeket, a címadással is jelzem – például *A nap szépe* Buñuel filmje után –, hogy nem egyszerűen egy aktról van szó. Sokáig Buñuel filmjeit sem értettem, de aztán rájöttem, hogy a titkos kis ládikájában a keleti szexkultúra rejtőzik. Megnéztem sok pornófilmet, több ilyen jellegű kiállítást, elolvastam az ezzel kapcsolatos orvosi irodalmat, megvizsgáltam az ilyen témájú képzőművészeti alkotásokat. Az erotikával való foglalkozásban a számomra örökké elérhetetlennek tűnő arányok kérdése izgatott. Az ilyen rajzaim java része mozgáskíséret, munkarajz, anatómiai vizsgálódás. A modellem számára mindig megpróbálom nemcsak elmagyarázni, hanem le is rajzolni, hogy mit szeretnék látni. Sok dolgot közvetlen közlő is megtapasztaltam, valóságból és fantáziából is. Az erotikus tanulmányaim nehéz feladatok, mert nem lehet kívül és belül lenni egyszerre, hamar létrejön a jól működő steril világ cinizmusa, az ambivalencia.

– Egészen más jellegű képeket festett például *Ajnácskőn*...

– A Novák Pista által tervezett, és a falu önjerejéből felépített templomban Pataki Feri kollégámmal közösen festettük meg a tizennégy stációképet. Egy pénzdarab feldobásával döntöttük el, hogy melyikünk festi a páros, illetve a páratlan számú képeket. Én ugyan nem vagyok gyakorló vallásos, de római katolikusként kereszteltek

meg, és az európai keresztény kultúrában és művészettörténetben nőttem fel. Igyekeztem a klasszikus tradíciók, például Caravaggio művészetének figyelembevételével elkészíteni ezeket a bibliai kompozíciókat, amelyekben egyébként ugyancsak fellelhető némi ambivalencia. Van egy kompozícióm, három képből áll: *Az utca*, *Az ismeretlen ismerősök* és *Az éjszaka (ugyanaz éjszaka)*.

– *Azt hallottam, mostanában Battonyán dolgozik...*

– Az ortodox szerb egyháznak van ott egy 1790-es évek végén épült kis műemlék temploma, amelynek az ikonosztázát és mennyezetképeit egy temesvári szerb festő, Száva Petrovics festette. Ezeket a seccókat később többször átfestették, javították, a makói Torma Imre például olajfestékekkel festett rájuk. Most Kisterenyei Ervin restaurátor szakértő szakmai felügyeletével, egy makói fővállalkozóval, B. Szűcs Antal díszítőfestővel vállalkoztunk a felújítására. Összesen közel 180 négyzetméternyi felületről van szó. Tavaly novemberben kezdtem hozzá a munkához, legalább három-négy évre lesz szükség a befejezéséhez. Időközben kiderült, sokkal nagyobb feladat, mint amekkorának eredetileg látszott.

– *Hogyan látja a mai szegedi piktúrát?*

– Megváltozott a világ, ma mindenki a maga portáján akar úr lenni. A volt Csók Galéria szinte régiségkereskedéssé vált, ahol a nagymama bugyijától a piszkavasig, a giccstől a legkiválóbb modern képekig minden együtt található. A kereskedelem a fő szempont, nem a minőség. Ugyanezt tapasztaltam a nyaraló-Amerikában, a floridai Sarasotában, ahol huszonnyolc galéria és múzeum van a városban. Voltak speciális galériák is, az egyikben például csak delfinszobrokat árultak, kőből, fémből, csontból. Más galériák pedig szinte vegyeskereskedésként működtek, egyetlen céljuk a vevő igényeinek kielégítése volt. A Kárász utcai Képcsarnok is ilyenné alakult egy időben, szerencsére most kezd visszaállni a régi profilja, újra számít a minőség. A szegedi festőtársadalom is igyekszik táborokba szerveződni, ugyanúgy, mint máshol. A Szegedi Szépművészeti Céh elsősorban az amatőr, autodidakta alkotókat fogja össze. Kezdetben én is támogattam őket, majd a Szög-Art megalakulásakor Aranyi Sándor, Sinkó János, Szathmáry Gyöngyi hívására az új egyesülethez igazoltam. Most ebben a csapatban focirozom. Ma nem lehet csapat nélkül létezni, ezért igyekszem a jövőben aktívabban részt venni az egyesület munkájában. A Szegedi Nyári Tárlaton, a festészeti biennálén szoktam szerepelni, a budapesti rendezvényekre már rég nem adok be képeket. Pataki Ferivel, Zombori Lacival és a többi kortársammal a hetvenes években tudtunk leginkább kibontakozni. A Debrecen étterem, majd a Szeged étterem sörözője volt a törzshelyünk, nagy társasági életet folytattunk. Mára ez a csapat szétrobbant, se pénz, se posztó, mindenki az utolsó garasát is élére rakja, hogy boldoguljon. Nem tudunk már kommunikálni. Aranyi Sándor nemcsak tehetséges festő, hanem kiváló szervező-egyéniség is, hihetetlen energiával hirdeti a Szög-Art nagyságát. Néha talán nem mérlegeli eléggé, hogy más csoportosulásokhoz viszonyítva nem biztos, hogy mi jelentjük a csúcst. Bennem több a bizonytalanság, a dilemma, gyakran elkeseredem amiatt, hogy nem sikerül olyan nemessé faragnom a képet, amilyenné szeretném.

Hollósi Zolt